

בַּעֲרוֹן

נוסד עלידי חיים פשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה כ"ז (כרך נ"ג) אדר-ניסן, תשכ"ו חוברת ד' (257)

ישראל ושכנותיה בעידן האטומי

מאת יצחק עברי

בנאום שנשא השגריר הסובייטי ד. ס. צ'ובאחין במושב המועצה הישראלית של הקונגרס היהודי העולמי בתל-אביב, קרא ליהודים «לצרף קולם למזהירים מפני הסכנות המאיימות מצד המיליטאריסטים הגרמניים. הוא הוסיף ואמר, כי אם תביעות בון לנשק גרעיני לא יידחו, יהיו הסיכויים להסכם לגבי אי הפצת הנשק הגרעיני קלושים ביותר, וכן הדגיש, כי «הקמת אזורים מפורזים מנשק גרעיני, בפרט במזרח התיכון, תביא לידי הפגת המתיחות ותוכל לשמש צעד ראשון להפסקת מירון החימוש באיזור זה. הסכם על איזור מפורז היה מגביר את הסיכויים לפתרון הבעיות השנויות במחלוקת בין ממשלות האיזור, בדרך של שיחות שלום, והיה מסייע ליצירת אורה של אימון».

אגב כך תקף השגריר הסובייטי את «המעצמות האימפריאליסטיות», שאינן מעוניינות — לדבריו — לרפות את המתיחות באיזור, ושהעלו לאחרונה את רעיון «הברית המוסלמית». תוך נסיון «להפחיד את ארצות המזרח הקרוב בסכנת התקפה קומוניסטית על איזור זה».

להופעתו של צ'ובאחין במושב המועצה של הקונגרס היהודי העולמי יש לייחס חשיבות מסויימת לא רק מפני תוכן נאומו אלא גם בשל העובדה, שהשגריר לא נמנע להופיע במושב של ארגון, הפועל במרץ וללא חשך למען זכויותיהם של יהודי ברית המועצות ולמען הרשאת קשריהם עם אחיהם בארץ ובתפוצות. ואמנם, באותו מושב עצמו פנה מי שהיה שגריר ישראל בברית

המועצות וכעת ראש עיריית תל-אביב, מר מ. נמיר, בקריאה אל ברית המועצות "להבין את רגשי האחוה של יהודי ישראל אל יהודי ברית המועצות ולשאיפתם הטבעית של בני העם בישראל, שיהודי ברית המועצות יוכלו להנחיל בכבוד את המורשת התרבותית היהודית לילדיהם, ואחרון אחרון — שיוכלו להצטרף לאחייהם בישראל — אלה שרוצים בכך — כדי להיות בין בוני ומעצבי המדינה".

בו בשבוע הגיע לארץ דויד אויסטראך, הכנר היהודי-סובייטי המהולל, ובמסיבה לכבודו הביע שר-החוץ הישראלי אבא אבן את המישאלה, "שיתרבו ויתהדקו הקשרים בין שתי הארצות ויתרחבו משטח המוסיקה גם לשטחי מחשבה ומעשה אחרים!"

אויסטראך ציין את העובדה, כי הופעתו היא רק צעד ראשון. אחריה יבוא ביקורה של התזמורת הישראלית ברוסיה והופעתה בט"ז קונצרטים, והוסיף כי "רבה שמחתו שהולכת ומתגשמת התקרבות גם בשטחים אחרים".

ניתנה האמת להיאמר, שאף על פי, שבדרך כלל אין כנרים קובעים מדיניות בשום ארץ ובוודאי לא בברית המועצות, הרי ביקורו של אויסטראך הוא סימן מעודד, על כל פנים מצד יחסי התרבות המתפתחים בין שתי הארצות. מר אבן, השואף כידוע, שמדיניות החוץ הישראלית תישען על "ארבע רגלים", ולא רק על ידידות עם שלוש מעצמות המערב הגדולות בלבד, היה, ללא ספק, כן במישאלתו לריבוי ולהידוק הקשרים ההדדיים, שכן הוא רואה כאחד מתפקידי העיקריים שיפור יחסים עם ארצות המזרח, במדינה שיש מקום לשיפור כזה.

לכאורה יש כמה שטחים, שבהם אין ספיקות בנוגע לזהות האינטרסים של ישראל וברית המועצות, ממש כשם שאין עוד ספיקות בנוגע לזהות אינטרסים רוסי-אמריקנית בשטחים ידועים. טול, למשל, את "הסכם טאשקנט", שאמריקה בירכה על המוגמר בו ללא צרות-עין, למרות מה ששליטי מוסקבה קצרו בטאשקנט תהילה לעצמם. זהות האינטרסים הרוסי-אמריקנית — בניגוד לעניין המיוחד שהיה לסין העממית בסכסוך ההודי-פאקיסטאני — היא שקבעה הפעם.

באותה מידה עצמה מותר לדבר על זהות אינטרסים גמורה של רוסיה ואמריקה בנידון השאיפה לאי-הפצתו של הנשק האטומי בעולם בכלל, ובמזרח התיכון בפרט. אמנם, רוסיה כבר הורגלה בכסיסי נאט"ו בתורכיה וביוון, הכוללים גם אפשרות של שימוש בנשק אטומי על ידי מיפקדת נאט"ו בתחומי ארצות אלה. אבל אינו דומה ראש-חץ אטומי הנתון בידי חיל האויר האמריקני לראש חץ אטומי הנתון בידי נאצר, עראף או אל-אטאסי. הרוסים היו רואים מחווה של רצון טוב כלפיהם אילו קמה ממשלת ישראל והתחייבה, שלא לייצר נשק אטומי בשום נסיבות שהן, עתה ובעתיד. לכך נתכוון ודאי השגריר צ'ובאצ'ין בדברו על "איזור מפורז מנשק גרעיני".

אולם מדינאי רוסיה המועצתית הם ריאליסטיים למדי כדי להבין, שאין ישראל יכולה לוותר על ה"אופציה" לנשק אטומי ויתור גמור וללא תנאי

מוקדם, הללו יודעים יפה, יותר ממישהו אחר, מה רבה הכמות של נשק שיגרתי, שסיפקו למצרים ולשאר ארצות ערב בתקופת עשר השנים האחרונות, ובפרט בשנה זו. הם יודעים גם כן, שאין לישראל האמצעים וכוח-האדם הדרוש, כדי להעמיד נגד הערבים צבאות גדולים ומצויידים יפה מבחינת הנשק השיגרתי, שיהיו שקולים מבחינה כמותית כנגד כל צבאות ערב וציודם, הסובייטי וגם המערבי. טענתם של ספקי הנשק מהגוש המזרחי היא, שאינם שולחים נשק זה לשם מלחמה בישראל אלא לשם "התנגדות לאימפריאליזם ולניאו-קולוניאליזם". אולם לטענה זו אין אחיזה במציאות העלולה להתפתח בשעת סכסוך מזויין בין ארצות ערב וישראל. אפסותה של טענה זו כבר הוכחה בצורה נעלה מכל ספק גם מן הצד שכנגד, שעה שפרץ הסכסוך ההודי-פאקיסטאני על קאשמיר, ושני הצדדים כאחד השתמשו בנשק שקיבלו מהמערב לשם התנגדות לכובש קומוניסטי (בפרט — סין העממית) כדי להילחם זה בזה. למחאות האמריקניות והבריטיות היה הד קלוש, ורק ההתערבות הרוסית היא שהכריעה את הכף. וכל זה — למרות עדינות המצב, שבו נאלצה מוסקבה לחפות על הקשר המציאותי של שיתוף אינטרסים ומגמות אמריקני-סובייטי. שיתוף זה שם לאל מלכתחילה את סיכוייו של כל מנצח בהתגוששות זו לקצור פרי נצחוננו. חזרה ונשנתה פה אותה מציאות מדאיבה מימי מסע קדש ופרשת סואץ: ברגע שהאינטרסים והמגמות של אמריקה ורוסיה היו חופפים, בין שטעה פוסטר דאלס בחשבוננו ובין שלא טעה — שוב לא היה סיכוי לחיל צה"ל המנצח להציל אלא מקצת מהשיגו המזהירים במסע הבוק על פני חצי-האי סיני.

זהות אינטרסים ומגמות נוספת של ישראל וברית המועצות יש לראות, לכאורה, בתביעה שלא להפקיד בידי הגרמנים, עתה או בעתיד הקרוב, שום נשק אטומי. מצד הרוסים כמצד היהודים, ולא דווקא היהודים השוכנים בישראל ושהם נתיני ישראל אפשר להשתמש כאן בסיסמה הקצרה, שכבר מצאה לה ביטוי בישראל, כי מי שהמציא והגשים את ה"פתרון הסופי" אסור להפקיד בידו את הנשק הסופי והמוחלט! אמנם, מדינאי בון, ובכללם אפילו קונראד אדנאואר הישיש, העומד לבקר בישראל כאורח המדינה, סבורים שהגיעה שעתה של גרמניה המערבית לשותפות של שוויון במטמור הנשק האטומי המערבי. גרמה לכך לא במעט ההתמודדות בין דה-גול ובין ואשינגטון, וההתקרבות המדומה, או האמיתית של צרפת לברית המועצות. אבל העובדה במקומה עומדת, שמבחינה רגשית ומדינית כאחת היו רוב הישראלים ככולם מצביעים נגד מתן נשק אטומי וחופש הכרעה אטומי בידי הגרמנים, בין שהמו"מ המסחרי עם גרמניה, שעודנו בשלביו המוקדמים, יעלה יפה ובין שלא יעלה יפה.

עובדה זו ידועה לרוסים, ולכן היו מוכנים לנצלה ניצול פוליטי מלא בשעה שיגיעו הדברים לידי ויכוח והכרעה בואשינגטון. בפאריס ימצאו הרוסים מהלכים לדעה זו גם בלי תמיכת ישראל ויהודי העולם, ואולי גם בלונדון כן. מה שאין כן בואשינגטון. שם עלול להיות משקל רב לדעת יהודי

אמריקה ולדעתה של ישראל בנקודה זו. זה לא כבר נאם ד"ר אדנאואר והזהיר מפני גרימת כשלון לשיחות הכלכליות של גרמניה וישראל, "משום שחשיבות יתרה תהא נודעת בעולם לעמדת היהודים כלפי הרפובליקה הגרמנית ומדיניותה גם בעתיד". אבל תהא זו טעות להניח, שאפשר לשנות את דעת יהודי ישראל והעולם על ידי הסכם מסחרי נוח לישראל. לא במישור זה מתנהל הויכוח ולא במישור זה אפשר לנהלו.

זהות אינטרסים נוספת של ישראל וברית המועצות, ואף של אמריקה וברית המועצות, אתה מוצא בהתנגדות הרוסית לכל התירה סינית למזרח הקרוב כגורם משפיע ומסכסך. מכיוון שאמריקה ורוסיה כאחת מעונינות בשליטת השלום במזרח התיכון, אין הן יכולות להרשות חדירה כזאת, בפרט שסין העממית כבר נכנסה למעשה למועדון האטומי, ואין היא מחכה לרשיון להצטרף אליו. יתר על כן, המנהיגות והעתונות הסינית שמו ללעג ולקלס את תביעות המערב והמזרח הסובייטי כאחד למנוע הפצתו של הנשק הגרעיני. סין העממית טענה, כי אין תביעה זו נובעת מהרצון לשמור על השלום אלא מהמגמה "לקיים מונופולין אטומי בידי המעצמות האימפריאליסטיות (קרי: אמריקה ובעלות בריתה) ובידי המעצמה הרביזיוניסטית (הסובייטית) המסלפת תורתו של המארכסיזם-לניניזם, כדי לעשות ברית אחווה וידידות עם הקאפיטליזם". מכיוון שכך — לא ייפלא שהרוסים אינם בוטחים בכך, שסין העממית תיזהר לנפשה ולא תפיץ ידע אטומי מלחמתי ואף נשק אטומי ממש בין גרורותיה במזרח התיכון, אם תינתן לה ההודמנות הנאותה לכך.

חשש זה נתגבר לאחרונה עם ההפיכה החדשה בסוריה, ההפיכה ה-17 במספר, שבה עלו לשלטון קצינים שמאלניים מיריביו של נאצר וכמה מהם מהאגף הקיצוני הפרו-סיני. הללו, הטוענים כבר, כי הם רוצים לפתוח במלחמה נגד ישראל לאלתר, לא יהסו מלהכניס ראשם בעול התחייבויות כלפי סין, תמורת סיוע צבאי וסיוע בציד מלחמתי. משלחות קצינים ומדריכים סיניים למחמת גרילה ולצורות מלחמה אחרות לא יאחרו להגיע לסוריה ולהעניק מתורתם ומהשראתם לצבא הסורי.

בנידון זה מאלפת הערתו של דיפלומאט סובייטי באזני עתונאי של "הארץ", כי "אם יתברר שיש אגף פרו-סיני רציני בקרב הצבא הסורי, וסין תקנה לה השפעה ממשית בסוריה בעקבות ההפיכה — יהיה בכך משום סיכון מסוים של המצב באזור". הדיפלומאט הרוסי הוסיף באותו מעמד: "לסינים עלולה להיפתח הזדמנות אם איזור המזרח התיכון ייכנס למירוץ חימוש בנשק לא שיגרתי. אם מצרים תראה שמדינה אחת באיזור מפתחת נשק אטומי — תעשה גם היא את הכל כדי להשיג נשק זה, וכאן עלולים הסינים לנצל את המצב".

דומה שהערה זו שופכת אור על הידיעה שנתפרסמה ב"ג'ואיש אובזרוור" הלונדוני, כי רוסיה שולחת מומחים אטומיים למצרים, למלא מקומם של המומחים הגרמניים הפורשים. אם ידיעה זו תתאמת, אין צעד זה אלא תשובה לסכנה, שהסינים יקדימו לחדור למצרים ולמסור למצרים סודות ייצור הפצצה

האטומית. אמנם, בעתונות סופר, כי בזמן ביקורו האחרון של מרשל גריצ'קו הסובייטי בקאהיר, הבטיח לנאצר נאמנה, כי אם ישראל תתקוף את מצרים התקפה אטומית תתייצב מיד ברית המועצות לימין מצרים. אבל, ראשית כל, לא שמענו אם נאצר מסתפק בהבטחה זו ומחסל כל תכניותיו ליצור נשק אטומי. ושנית, יכולים לשאול בקאהיר: אם מותר לדה-גול להטיל ספק ביעילותה של המטרייה האטומית האמריקנית לגבי הגנת צרפת מפני רוסיה, מדוע אסור לנאצר להטיל ספק ביעילותה של המטרייה האטומית הסובייטית כלפי מצרים ומדוע לא ירצה להיות חי הנושא את עצמו מבחינת כוח ההרתעה האטומי?

קראנו זה לא כבר, כי נאצר איים, ואין זה אלא אחד מאיומיו הרבים, כי אם ישראל תגיע לכלל ייצור פצצה אטומית — יאסור עליה מלחמה, מלחמת-מגע. מכיוון שבלאו הכי הוא נשבע, בוקר וערב, כי יש בדעתו „לשחרר את פלשתינה“, לא היה באיום הנוסף משום חידוש מהותי פרט למציאת „קאזוס בלי“ נוסף. אבל האמת היא, שאף האיום הנוכחי של נאצר אינו איום בנשק שיגרתי בלבד, נשק בעל איכות ורב כמות, אלא גם איום בטילים מטווח בינוני, ובראשי-חץ חימיים רבי עוצמה והרס, העומדים לרשותו כבר כעת. גם אם לא יהיה בידו למועד הרצוי נשק אטומי ממש, עלולה ההתמודדות להיות קשה. הנחמה הסובייטית, שכל עוד שני הצדדים נלחמים זה בזה בנשק שיגרתי יש תמיד שהות למעצמות הגדולות להתערב ולכוף על שני הצדדים להכריזו שביתת נשק, אינה נחמה כלל בשביל ישראל — בשל צרות מרחבי התימרון וצפיפות האוכלוסיה הישראלית באיזור החוף, וכן בשל אורך הגבולות עם ממלכת הירדן, שהכפילה עכשיו את גודל כוחה המזויין. הייפלא איפוא אם 40% מהגדלת התקציב הישראלי החדש יוצאו לצרכי הגנה, כפי שגילה שר האוצר, מר ספיר?

כל האומר לישראל לוותר מראש, וללא כל ערובות מספיקות, על האפשרות לייצר נשק אטומי, הריהו אומר לה גם כן: להיכנע לתנאי רוב ערבי ומיעוט יהודי קטן במרחב האסטרטגי ששמו המזרח הקרוב; לקבל את הדין של איום ערבי מתמיד בפלישה ובחיסול גמור של היישוב היהודי, תוך כדי כיבוד „קדושת הגבולות“, והימנעות מפריצת התחומים לשם שיפור אפשרויות ההגנה המרחבית הישראלית.

כשביקר בישראל, לפני זמן מה, המומחה לאסטרטגיה אטומית, ד"ר הרמן קאהן, אמר לשאלת עתונאים: עצתי לישראלים היא, כי עליהם לחקור וללמוד איך לייצר פצצה אטומית, אך לא לייצר אותה. זוהי עצה טובה, המונעת רוגז מעצמות „המועדון האטומי“ וגם הוצאות עצומות של ייצור כלי-נשק אטומיים. אבל העצה אינה כל כך טובה, אם השכן, המאיים בפלישה ובכחדה, אינו מרוחק מאפשרות ייצורה של הפצצה האטומית ריחוק של שנים, כי אם ריחוק של חדשים בלבד. בתנאים אלה נעשה המירוץ מסוכן מדי לכל המאחר ומפגר בו, אם מחוסר ידיעה ואם מחוסר כוונות. בשיחה הנ"ל עם כתבו של „הארץ“ הטעים הדיפלומאט הסובייטי:

„נניח שמישהו מן הערבים היה עורך מיבצע נגד ישראל בנשק שיגרתו. המעצמות הגדולות, ובכללן ברית-המועצות, לא היו מרשות לו לעשות זאת כיום. לעומת זאת, בשביל השמדת מדינה לא-גדולה — הנשק האטומי הוא מכשיר אידיאלי. לוחצים על כפתור ונגמר“.

ואולם, היא הנותנת. ישראל אינה יכולה להסתפק בהבטחות המעצמות הגדולות, או אפילו בחוזה-הגנה עם המעצמות האלה, כל עוד לא תדע נאמנה, כי אויביה — אין בידם האפשרות לייצר פצצות אטום, או להשתמש בהן. ערובות מוחלטות מסוג זה הן בלתי-אפשריות כמעט בימינו, בשל תהפוכות המדיניות הבינלאומית, ובשל הסכנות הקשות האמורות מצד סין העממית, מצד גורמים ניאובאציים, וכו'. מכאן שהשאיפה לפירוז האיזור כולו מנשק אטומי אינה יכולה להישאר אלא בגדר מישאלה חסודה. ואילו למעשה אין רשות לישראל לוותר מראש על האופציה לייצר נשק אטומי, ברגע שתראה עצמה נאלצת לעשות כן, מחשש פן יקדימנה האויב. מטעם זה עצמו קשה להעלות על הדעת, שממשלת ארצות הברית תתנה את הגשמת התכנית המשותפת להמתקת מי הים, בעזרת כוח המיוצר בכור אטומי, בהשגחה קפדנית על כל הכורים הישראליים. השגחה חד-צדדית כזאת אינה עולה בקנה אחד עם עקרון הריבונות הישראלית, וגם לא תשים קץ למירוץ החימוש האטומי ולפיתוח הטילים במזרח הקרוב, שמצרים, ולא ישראל, היא שהתחילה בהם ואין בדעתה להפסיקם כלל ועיקר. מטעמים אלה כבר נשמעה בישראל הדעה (ב„מבט חדש“, בטאונה של רפ"י), כי מוטב לוותר על תכנית ההמתקה של מי הים בשיתוף עם אמריקה ולבצע תכנית דומה תוך רכישת כור באנגליה, או בצרפת, שלא תדרושנה אלא פיקוח צמוד לכור הנרכש ולא פיקוח כללי, כנדרש ע"י ארה"ב.

הדיבורים על „רוח טאשקנט“ במזרח התיכון עדיין הם בגדר מישאלה ישראלית ערטילאית לעומת הטענה הסובייטית, כי ישראל חייבת „להכשיר עצמה“ כדי לזכות ליהנות ממנה. גם הרושם הראשון, שממשלת אשכול נראית יותר לרוסים מאשר ממשלתו של בן-גוריון בעבר, נחלש מיד בטענה, שאף אשכול „משמיע — לדעת הרוסים — טענות קיצוניות ומרהיקות לכת בעניין היהדות הסובייטית, וזוהי התערבות חמורה בעניינים הפנימיים של ברית המועצות“. מטעם זה, וגם מטעמים רבים אחרים, אין לצפות לגדולות ונצורות, או ל„מיפנה“ ביחסה של ברית המועצות לישראל, שיתחולל בקרוב. בינתיים, חייבת מדינת היהודים לעשות את כל מה שבידה, כדי למנוע הפתעה והכרעת-פתע באיזה נשק שהוא על ידי האויבים האורבים לה מסביב, עם עבדול נאצר בראשם.

